

Зазначимо, що використання запропонованого тесту та описаних рівневих характеристик допомагає виявити рівень сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Розроблений тест може бути використаний педагогами при роботі з студентами, а також студентами з метою самоаналізу та професійного самовдосконалення.

Література

1. Багаева И.Д. Профессионализм педагогической деятельности и основы его формирования у учителя: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Лен. пед. ин-т. – Л., 1991р. – 36 с.;
2. Краснощок І.П. Особистісна самореалізація майбутнього вчителя в навчально-виховному середовищі педагогічного університету: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07/ Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2003. – 20 с.
3. Кузьмина Н.В. Понятие “педагогическая система” и критерии системного педагогического исследования – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 210 с.
4. Мужикова І.М. Методика формування базових знань та вмінь з образотворчого мистецтва в майбутніх учителів початкових класів: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 /Нац. пед. ун-т ім.М.П.Драгоманова. – К., 2004. – 20 с.
5. Орлов В.Ф. Особливості професійного становлення соціального педагога // Проблеми педагогічних технологій. – Вип. 2. – 2002. – С.176-185.
6. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість: Монографія. – Х., К.: Каравела, 1998. – 150 с.

Анотація

У статті розкривається сутність та методи визначення вихідного рівня сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх вчителів образотворчого мистецтва для подальшого вдосконалення процесу формування.

Аннотация

В статье рассматривается суть и методы определения исходящего уровня формирования способности к профессиональному саморазвитию будущих учителей изобразительного искусства для дальнейшего усовершенствования процесса формирования.

Подано до редакції 12.02.2008.

© 2008

Тімець О.В.

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розгляд соціокультурної компетентності як однієї зі складових фахової компетентності вчителя географії в наукових дослідженнях становлення спеціаліста є досить не визначеним поняттям. У цій статті зроблено спробу охарактеризувати сутність і специфіку даного поняття з опорою на географічну культуру, яка розуміється як спосіб перетворення географічного середовища і самої себе кожною особистістю, вміння орієнтуватися в часі і просторі відповідно до вимог дійсності.

Актуальність дослідження проблеми формування соціокультурної компетентності вчителя засобом розвитку географічної культури обумовлена низкою обставин:

- у сучасних соціокультурних умовах виникла необхідність розуміння кожним природи не лише як ресурсозабезпечуючої одиниці, а як джерела духовної сили і моральності;
- вчитель сьогодні повинен уміти долати труднощі в нестандартних педагогічних ситуаціях, використовуючи географічні знання і вміння в практичній діяльності і в повсякденному житті;
- володіючи сам, вчитель повинен надавати кожному учневі вміння оцінювати і прогнозувати особливості розвитку географічного середовища, бути екологічно свідомим;
- під впливом культурних, інтелектуальних і світоглядних ідей вчитель формує у школяра особисті погляди, ідеали, переконання, розвиває духовний світ, залучає до вивчення культурно-географічних цінностей своєї країни і світу в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблема компетентності, виражаючись різними термінами і підходами, була актуальна в усі часи. До її розв'язання доклали зусиль філософи Давнього часу і Середньовіччя (Конфуцій, Демокрит, Аристотель, Ф.Аквінський, Квінтіліан, Іоанн Златоуст, митрополит Іларіон, Нестор Літописець та ін.). Компетентність спеціаліста є предметом уваги і з боку сучасних дослідників ХХ-ХХІ століття (Б.Гершунський, А.Алексюк, В.Адольф, Г.Аксьонов, Т.Андропова, Н.Старіков, А.Семенова, В.Демиденко, І.Зязюн, С.Гончаренко, В.Семиченко, Н.Ничкало, О.Пехота та ін.). В їх працях розглядаються різні аспекти цього феномена й даються різні трактування.

В російському словнику іноземних мов вказується, що “компетенция (лат. competere – добиваться, соответствовать, подходит) – круг вопросов, в которых кто-либо хорошо осведомлен”, а “компетентность – 1) обладание компетенцией, 2) обладание знаниями, позволяющими судить о чем-либо” [7с.295]. У радянському енциклопедичному словнику “компетенция (от лат. compete – добиваюсь, соответствую, подхожу) – знания, опыт в той или иной области” [6 с.621], що співзвучно з даними нового тлумачного словника української мови, де

“компетенція – 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи” [5]. Тлумачний словник української мови (1988) подає таке визначення: “компетентний – обізнаний у певній галузі, знаючий, який за своїми знаннями або повноваженнями має право робити вирішувати що-небудь”.

Отже, бути компетентним – означає вміти мобілізувати у певній ситуації наявні знання, уміння, життєвий досвід й особистісні риси; це специфічна здатність, що дозволяє ефективно розв’язувати проблеми, аналізувати й синтезувати інформацію, приймати виважені рішення, працювати в колективі, займатися самоосвітою, самовдосконаленням. Крім того компетентний вчитель-географ повинен вміти орієнтуватися в соціальних ситуаціях, вірно визначати індивідуальні особливості учнів і їх емоційні стани, добирати адекватні засоби соціокультурного впливу на школярів і реалізовувати їх в процесі взаємодії, адже вивчення географії перш за все передбачає ознайомлення з географічною оболонкою як системою, що саморозвивається, змінюється в часі і просторі внаслідок дії екзогенних і ендогенних процесів, різних джерел енергії.

Формулювання цілей статті... Виявлення значень “компетентність” і “компетенція” дозволяє встановити сутність і специфіку ще одного поняття “соціокультурна компетентність”, що виступає складовою більш ширшого поняття “фахова компетентність” вчителя, яку визнають як його здатність до проектування, моделювання власної діяльності в системі “людина-людина” для вирішення навчально-виховних завдань, що сприяють оптимізації особистісного зростання учня та його здатності до подальшої самореалізації в життєдіяльності [3].

Виклад основного матеріалу дослідження... Вивчення наукових досліджень у галузі професійної педагогічної підготовки вказує на те, що звернення сучасної педагогічної думки до загальнолюдських цінностей висуває на перший план питання виховання у вчителя географії географічної культури як основи соціокультурної компетентності. На думку В.Сластьоніна культура вчителя є особливим стилем мислення, яке визначає готовність до аналізу і перетворення педагогічних ситуацій, до прийняття рішень про вибір, використання і створення засобів педагогічної дії, що відповідають цим ситуаціям. До мислення цього типу відноситься педагогічна рефлексія як здатність вчителя усвідомлювати свій стан, співставляти свої завдання, свої дії і досягнуті результати в реальних ситуаціях з метою контролю, оцінки, корекції та вдосконалення педагогічної діяльності. М.Баранський підтримував думку про те, що в поняття “географічна культура” входить географічне мислення, яке полягає в приналежності до території, вмінні обговорювати питання з допомогою карти, використовувати географічну карту як джерело пізнання навколишньої дійсності [1, с.8]. Отже, формування соціокультурної компетенції вчителя географії – розвиток його загальної і географічної культури, особливого планетарного типу мислення, формування власного духовного світу, залучення до цінностей нації і світової цивілізації, розвиток цілісної особистості, що обумовлено потребами професійної практики.

Відповідно до теорії діяльності соціокультурна компетентність має віддзеркалювати елемент структури фахової діяльності, а відтак мати мотиваційний, виконавський та контрольний компоненти. Мотив діяльності вчителя-географа передбачає її цілеспрямованість, бачення результату. Виконання діяльності – це послідовне розгортання дій і операцій, відповідно до мети, що визначена програмою діяльності. Контрольний компонент здійснює порівняння отриманого результату з поставленою метою. Розуміння компонентного складу соціокультурної компетентності у контексті фахового становлення вчителя географії дозволяє, з одного боку, фіксувати її психологічний зміст (предмет, засоби, способи, складові та результат цієї діяльності), а з іншого – припускає аналіз її процесуального плану та зовнішньої структури або операційно-мотиваційний план діяльності.

Розвитку соціокультурної компетентності вчителя географії сприяють:

- ° поєднання різних форм духовного освоєння дійсності (пізнавальної, оцінної, ідеалізуючої, мотивуючої та ін.) та різних джерел інформації (художня література, засоби масової інформації, життєвий досвід тощо);
- ° спрямованість соціокультурної підготовки на формування не лише знань, умінь і навичок, але й особистісних якостей вчителя (інтелектуальних, моральних, вольових тощо);
- ° вироблення антидогматичного мислення, здатного сприймати будь-яку нову інформацію, із розумінням ставитися до цінностей, що репрезентують різні світогляди та культури;
- ° органічне поєднання в поглядах вчителя глобального та локального, загальнолюдського та національного.

Слід зазначити, що кожна особистість отримує доступ до культури не тоді, коли її зобов’язують прочитати і запам’ятати певну інформацію, а тоді, коли вона має можливість жити в культурі, думати, оцінювати ситуації, робити вибір. Таким чином, вона може зростати лише в умовах причетності до загальнолюдського буття в культурі і тільки через культуру як цілісне, інтегроване мірою людини. Вважаємо, що саме формування соціокультурної компетентності допоможе вчителю географії пізнати шляхи здобуття знань і досвіду про те, як стати людиною, що уособлена культурою і вміє передавати цей досвід учням.

Отже, виникає необхідність повернути освіту до контексту культури. Проблема соціальної культури вчителя складається під впливом реальних потреб оновлення змісту освіти, зокрема підвищення якості навчання і виховання. Нові підходи до вирішення проблем освіти висувають нові вимоги до професійної майстерності вчителя. На думку багатьох дослідників людство повинне навчитися жити в межах нової культури – географічної. І саме система освіти повинна взяти на себе це не легке завдання – позбавлення людей від застарілих

вузькоцентристських поглядів на культуру і замінити їх на нові – георелятивістські, які більше відповідають реаліям того єдиного світу в якому ми живемо. В цих умовах зростає роль географії, яка поруч із філософією, історією та ін. визначається одним з провідних навчальних предметів. Крім того, на відміну від всіх інших географія розкриває просторове різноманіття життєдіяльності людей, роль людства в розвитку планетарних процесів; і паралельно з іншими науками бере участь у формуванні наукового світогляду кожної особистості.

Культура – історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що виявляється в типах і формах організації життя і діяльності людей, а також в створених ними матеріальних і духовних цінностях. Прояв культури людини здійснюється через її ціннісні орієнтації, інтереси і потреби, почуття і розум [6]. Характеризуючи культуру як систему смислів, значень, переконань, цінностей, норм, образів поведінки та співжиття, основними елементами якої є знання, ціннісно-пізнавальні смисли, універсальні цінності міжособистісних спілкувань, принципи і оцінки загального визнання людини, що реалізується через ціннісні орієнтації, установки вчитель-географ повинен мати можливість стежити за процесом становлення загальнолюдських і національних цінностей, накопичувати емоційний досвід, бачити шляхи самореалізації, знаходити ідеальні приклади для коректування особистісних ціннісних орієнтацій. “Географическая культура – это результат педагогического воздействия, совокупность объективных и субъективных характеристик, основу которых составляет ценностное отношение к географической окружающей среде” [4]. На думку автора, географічна культура характеризується такими ознаками:

1. наукове сприйняття навколишнього світу;
2. володіння мовою географічної науки (поняттями, термінами, принципами, теоріями, знаннями персоналії);
3. знання навколишнього географічного середовища, особливостей його змін і стану;
4. розвинуте географічне аналітичне мислення, вміння визначати причинно-наслідкові зв'язки;
5. розвиток просторових уявлень, вміння „перекладати” географічні знання на карту;
6. екологічна освіта, прагнення до збереження і покращення географічного середовища і його складових як основи існування суспільства;
7. використання географічних знань і вмінь;
8. здатність бачити реальні географічні проблеми своєї місцевості і знаходити шляхи їх оптимального вирішення;
9. здатність оцінювати і прогнозувати особливості розвитку географічного середовища, складати реальні короткострокові прогнози [4, с. 12-13].

Про географічну культуру писали такі видатні вчені-географи як М.Баранський, Ю.Саушкін, В.Максаковський та ін. Саме Володимир Павлович Максаковський на теренах величезної країни вперше дав аргументоване визначення географічній культурі, звернувши особливу увагу на те, що географія має найбільший вплив на загальну культуру особистості. Адже географія розкриває питання прояву головних рис і законів діалектики в географічній оболонці і її частинах; відображає прояв законів діалектики в економіко-географічній дійсності, а також чітко аргументує виникнення проблеми взаємовідносин між людиною і природою.

Отже, формування географічної культури у вчителя географії як базової структури його соціокультурної компетентності є, на нашу думку, одним із стратегічних питань в професійному становленні педагога оновленої школи. Сучасні учні, які мають доступ до найрізноманітнішої інформації, яка подається з різних точок зору і досить часто в спотвореному вигляді, потребують компетентного вчителя-географа, здатного творчо підходити до організації навчально-виховного процесу, здійснювати перехід від школи пам'яті до школи мислення і дій. Крім цих характеристик у фаховій компетентності виділяють:

- розуміння суті завдань, що виконуються;
- знання досвіду в цій галузі й активне його використання;
- вміння вибирати засоби, адекватні конкретним обставинам;
- почуття відповідальності за досягнуті результати;
- здатність визнавати власні помилки і коригувати їх [8, с.13];
- здатність суб'єкта праці (фахівця чи колективу) до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності, яка виступає мірою і основним критерієм визначення її відповідності вимогам праці [2].

Шлях до фахової компетентності досить довгий і складний. Тому вчитель географії повинен орієнтуватися на розвиток власної педагогічної майстерності, творчість як категорію, яка приходить з часом та з чітко засвоєними елементами методики навчання географії так як саме вони перевірені практикою й зберігають правильні орієнтири в складних питаннях освіти, вимальовують перспективу і впевненість в собі, сприяють розвитку географічного мислення. В педагогічній енциклопедії (1965) суть педагогічної майстерності розкривається як “высокое и постоянно совершенствуемое искусство воспитания и обучения, доступное каждому педагогу, работающему по призванию и любящему детей. Педагог – мастер своего дела – это специалист высокой культуры, глубоко знающий свой предмет, хорошо знакомый с соответствующими отраслями науки или

искусства, практически разбирающийся в вопросах общей и особенно детской психологии, в совершенстве владеющий методикой обучения и воспитания". М.Дьяченко і Л.Кандилович визначають педагогічну майстерність як високий рівень професійної діяльності вчителя. Зовнішня його сторона проявляється в успішному творчому вирішенні найрізноманітніших педагогічних задач, в ефективному досягненні способів і цілей навчально-виховної роботи. З внутрішньої сторони педагогічна майстерність – це функціональна система знань, навичок, вмінь, психічних процесів, якостей особистості, що забезпечує виконання педагогічних задач.

Формування творчої особистості вчителя-географа забезпечується крім того комплексом культурологічних знань. Він передбачає адресне звернення до людини, її свідомості, розуму, почуттів через осмислення історико-культурних явищ, надбання світової культури, прилучення до національних пам'яток природи, пізнання загальних закономірностей культурної еволюції, самобутнього характеру української культури та її зв'язків із світовою. При цьому пріоритетними мають бути культ високої духовності, багатство і неповторність внутрішнього світу людини, соціокультурні ідеали.

Висновки... Отже, як бачимо, елемент культури є обов'язковим у становленні вчителя-географа і стоїть на одному щаблі з такими якостями як знання, вміння і навички, емоційна гнучкість, захоплення географією, творча активність, де особлива увага до творчості зв'язана зі змінами цілей сучасної школи, які направлені перш за все на розвиток особистісних якостей кожного учня, де джерелами творчості, педагогічної майстерності для вчителя географії є спілкування з учнями, власний досвід і досвід інших вчителів, загальна професійна і географічна культура, що і становить основу формування соціокультурної компетентності вчителя географії.

Література

1. Баранский Н.Н. Экономическая география. Экономическая картография. – М.: Просвещение, 1956. – С.8.
2. Беленька Г.В. Фахова компетентність: сутність та структура // Наука і сучасність. Зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту імені М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 2002. – Том ХХХ. – С. 3-13.
3. Левківський М.В. Відповідальність у структурі компетентності майбутнього вчителя // Вісник Житомирського пед. ун-ту. Випуск 13. – Житомир: ЖДПУ, 2003. – С.9-12.
4. Методика обучения географии в общеобразовательных учреждениях: Учебное пособие для студентов вузов / Душина И.В., Петунин В.Б., Летягин А.А. и др. ; под общ. ред. И.В. Душиной. – М.: Дрофа, 2007. – 509с.
5. Новий тлумачний словник української мови. – К.: В-во „Аконіт”, 1999. – Том 2. – С.305.
6. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – С. 621.
7. Современный словарь иностранных слов. – Спб.: Комета, 1994. – 740с.
8. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: Монографія. – К.: “Преса України”, 2005. – 320с.

Анотація

У статті розглядається питання розвитку соціокультурної компетенції вчителя географії як однієї з основних складових його фахової компетентності.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос развития социокультурной компетенции учителя географии как одной из главных составных частей его профессиональной (фаховой) компетентности.

Подано до редакції 18.02.2008.

© 2008

Чирва О.Ч.

ІНФОРМАЦІЙНО-ХУДОЖНЯ СВІДОМІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ ХУДОЖНИКА-ПЕДАГОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Культура постіндустріального сьогодення зумовлює нові стратегії, технології і методи освіти. Науковці відзначають, що у вітчизняній педагогіці культурний простір освіти досліджується недостатньо.

Освіта у сучасній педагогіці визначається як “трансляція соціального досвіду в часі історії і відтворення стійких форм суспільного життя в просторі культури”, як “процес прилучення особистості до культури, становлення і розвиток освіти як надбання особистості, з одного боку, і всього культурного оточення, з іншого” [2, с.27]. Тип культури детермінує тип особистості та шляхи його досягнення, що втілюються у принципах освіти і виховання. Художня культура як процес та результат освіти характеризує особливості поведінки, діяльності, свідомості в цілому в сфері мистецтва. “Взаємозв'язок освіти і культури виявляється і реалізується передусім через людину, яка є системно сполученим елементом культурно-освітньої системи. Людина стає об'єктом і суб'єктом культури та освіти” [2, с.30].

Вплив сучасних інформаційних технологій на трансформацію соціокультурної організації суспільства і відповідно мистецької практики як у художньому, так і мета художньому аспектах, спонукає розглядати проблеми фахової підготовки студентів мистецьких спеціальностей (образотворче мистецтво, дизайн) у широкому інформаційно-комунікативному контексті.